

EEN PLOTSELINGE OLIFANT OP DE VELUWE

Joep Kuiper. (2014). *Varen vandaan*. Amsterdam: Uitgeverij Karaat. Isbn 978 90 797 7000 7, € 16,95, 102 blz.

Toen Joep Kuiper tien jaar geleden debuteerde met *Monarchieën*, waren de reacties op zijn minst divers. De recensent van *Trouw* hield bijvoorbeeld erg de boot af, terwijl *De Groene Amsterdammer* een stuk positiever reageerde. Het geeft aan hoe zeer smaken kunnen verschillen, temeer omdat veel analyses inhoudelijk juist erg veel overeenkomsten vertoonden. Besprekers noemden de gedichten gewaagd, vernieuwend, verfrissend en constateerden een voorkeur voor stijlfiguren als herhaling, tegenstelling en paradox. Ook konden de meesten de dichter een zekere voorliefde voor het absurde niet ontzeggen. Ergens viel het woord 'ready mades'.

En nu, een decennium later, ligt de tweede bundel er. Eentje die meteen op bladzijde 6 al veelbelovend is. Ongetwijfeld is de tekst die hier staat als niets anders bedoeld dan wat het is: de inhoudsopgave. Maar wie er oog voor heeft, ziet hier al meteen het eerst gedicht, een ready made met een mooie poëtische draai erin bovendien. We zien een spiegel, met achtereenvolgens de afdelingen (een soort hoofdstukjes): 0, 1, 2, 3, 2, 1, 0. Dat is op zijn zachtst gezegd een opvallende nummering. Bovendien hebben de afdelingen 0, 1 en 2 ook nog eens ieder drie gedichten, zodat het spiegelbeeld volmaakt is. Alleen afdeling 3 heeft er meer, 33 in totaal. Er is een echte vakidoot voor nodig om dan te

gaan zitten tellen welk gedicht in deze spiegel precies in het midden staat. Laat mij nu voor de aardigheid die vakidoot eens zijn. En constateren dat het middelste gedicht (niet) toevallig 'Breuk' heet. Eromheen staan verschillende spiegelende gedichten. 'Magnetronmazzel' staat bijvoorbeeld tegenover 'Vleesvrees', 'Dapper is de dief' tegenover 'Dief van mijn digestief', 'Zet mij af bij de mijlpaal' tegenover 'Beginhalte' en 'Âmeland' (mét accent circumflexe!) tegenover 'Varen vandaan', het titelgedicht.

Een compleet spel van vorm en inhoud – en dan hebben we het alleen nog maar over de inhoudsopgave, niet over de gedichten.

Met zo veel aandacht voor vorm, evenwicht en spiegeling bestaat het gevaar dat dit een bundel vol rederijkerij is: ingenieus gestructureerd, maar makkelijk en zonder veel diepgang. Maar dat is gelukkig niet zo. Kijken we bijvoorbeeld naar het openingsgedicht 'De plotselinge olifant', dat aldus begint:

dames en herten
de nacht is nooit de nacht
de nacht is nooit de nacht die je verwacht

nooit zag ik een olifant op de Veluwe
tot vannacht een olifant op de Veluwe
verscheen
vannacht op de Veluwe een olifant in
mijn koplampen verscheen

we raakten elkaar
heel even en heel hard
zwaar en machtig dat hij viel

dat de boom waartegen hij vloog als
een windstoot
brak windstoot van ontwortels de boom
bevrijdde uit het bos
stijgend

als applaus vanuit het bos maar de
verongelukte olifant de
stille olifant

onverwacht dat hij overstak
onverwacht dat ik hem niet zag aankomen
hoe is het mogelijk
plotseling
(...)

Als eerste springen de herhalingen in het oog, de ongelijke regellengten en de neologismen ('ontwortels'). Maar dat zijn opnieuw allemaal vormkwes-ties. Kuiper plaatst zich hiermee in een rijke traditie, waar uiteenlopende namen als De Schoolmeester, Herman Gorter en Paul van Ostaïen in passen. Maar ook de klankrijkdom van Lucebert en de bedachtzame formuleringen van Remco Campert zie ik terug. Wie in zo veel winkels koopt, moet wel met een bijzondere combinatie thuiskomen. En dat doet Kuiper. Hij creëert een eigen geluid dat nog wordt versterkt door de krachtige beelden. 'Een windstoot van ontwortels' en 'de boom (...) uit het bos stijgend als applaus' zetten de verbeelding van de lezer in zijn meest alerte stand. Hier gebeurt iets met de taal, hier moet de lezer alle zeilen bijzetten. Zeker als hij aan het slot van het gedicht ook nog leest:

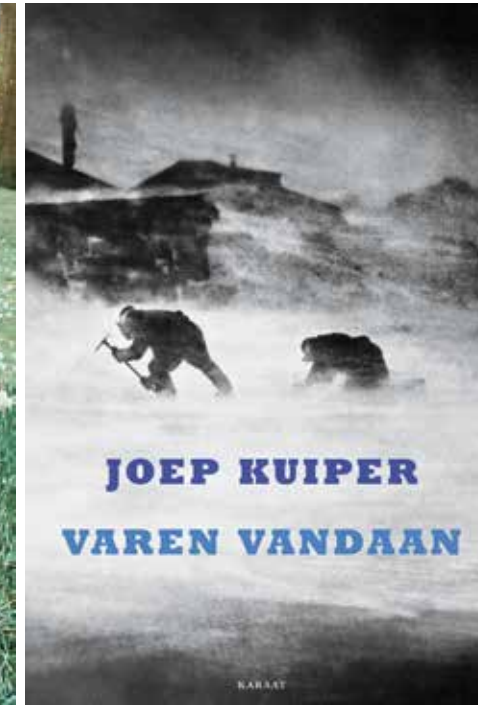
Joep Kuiper. Foto: Sanja Marušić

daarom dames en herten
wat ze ook zeggen er is geen olifant op
de Veluwe
er is een olifant op de Veluwe

Maar alleen, voeg ik daar interpreterend
aan toe, alleen volgens de grenzeloze
wetten van de poëzie.

Dat de olifant aan het eind van de
bundel weer terugkomt, mag geen ver-
rassing zijn voor wie de spiegelende
inhoudsopgave voor ogen houdt. Het
slotgedicht ('Dialogo') begint met de
doodnuchtere vaststelling: 'wat dood is,
is daar nooit beter door geworden / zei de
olifant tegen de barnsteen'.

Die spiegeling laat *Varen vandaan* op
meer plekken zien. Zoals in het gedicht
met de intrigerende titel 'Twee astronauten
nemen afscheid (van elkaar)'. De titel deed
mij meteen zoeken naar het eerste album
van Spinvis en inderdaad: daar stonden ze
naast elkaar, 'Astronaut' en 'Ronnie gaat
naar huis'. Geen idee of Kuiper aan dit
plaatje moest denken, maar als ik dan
verderop de regel lees 'is er iets dat sterven
kan op Pluto?', dan komt een andere regel
'(Is er leven op Pluto?' uit 'België' van Het

Goede Doel) ineens ook wel erg dichtbij.
Intertekstualiteit als feest van herkenning!
Maar het gaat mij in dit gedicht
eigenlijk om iets anders:

liefste
kom kajonkel
kom kajonkel uit je ei laat het verdriet
van de thuiscomers

niet langer wachten

Dat de astronaut uit zijn capsule ('je ei')
moet komen en de thuisblijvers niet moet
laten wachten, wil ik wel geloven. Maar
waarom staat hier ineens 'kajonkel'? Ik
kende het woord niet en Van Dale geeft
ook niet thuis. Het Vlaams woordenboek
kent 'kajonkelen' uit het Kempisch en
Antwerps in de betekenis 'uitschreeu-
wen van de pijn'. En ineens komt de pijn
van die astronaut tot leven: hij wil hele-
maal niet weg van de ander, zijn liefste.
Hij komt krijsend van de pijn op aarde
– en is daarmee behalve astronaut ook
nog boreling geworden. Een spannend
beeld (en dan vergeven we de dichter een
woordspeling als 'venuseuvel' graag).

Het spiegelende gedicht achterin heet
'Piano'. 'De langste jaren van mijn leven //
(...) waren de jaren dat ik een pianoding
was' lezen we daar. En nu is de 'ik' dat
klaarblijkelijk niet meer. Hoe dat gegaan
lezen we aan het eind van 'Piano':

'kom kajonkel uit je hout
het is het hout dat ik wil en niet het ding
het is de muziek die ik wil en niet het
hout

het is de helft van de piano die ik han-
dig bespeel
alleen als jij de andere helft bespelen wil'

de meedogenloze menselijkheid

En weer kajonkelt er iets de wereld in. Of
het nu het hout van de piano is of de mu-
ziek van de piano, eenmaal bevrijd rest er
niet veel meer dan mens te zijn. En dat is
kennelijk van een nogal meedogenloze
treurigheid.

De spiegelende gedichten worden hier
eerst krachtig aan elkaar gekoppeld door
het ongebruikelijke streekwoord 'kajon-
kel'. Maar vervolgens hebben ze veel en
veel meer gemeen. Ze gaan over verlost
worden, terwijl je dat niet wil. Onder de
mensen komen, wat alleen maar tot pijn
leidt. Twee gedichten die ieder op hun
eigen manier elkaars spiegelbeeld zijn.

Het is een van de vele verrassingen
die deze gedichten voor de lezer in petto
hebben. Want voor wie er oog voor heeft,
zit *Varen vandaan* vol plotselinge olifanten
op de Veluwe. ■

Jan de Jong